

ปกิณกะ

การปริวรรตตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานอีสาน: กรณีศึกษาคัมภีร์ไบลาน
ของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผูกที่ 2

ปิยาภรณ์ แสนศิลา^{1*} และ ปรกช จิตต์อำมาตย์²

¹หน่วยวิจัยการแพทย์แผนเดิม คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมือเมือง จังหวัดเลย

*ผู้นิพนธ์ที่ให้การติดต่อ E-mail: piyaporn.a@msu.ac.th

Received date: May 4, 2022; Revised date: May 31, 2022; Accepted date: November 17, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานอีสาน 2. ปริวรรตคัมภีร์ไบลานอีสานเป็นอักษรไทยปัจจุบัน และ 3. จำแนกตำรับยาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานอีสาน วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการปริวรรตคัมภีร์ไบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณอีสาน ซึ่งคัมภีร์ไบลานอีสานที่ศึกษานี้ มีจำนวน 17 ลาน 34 หน้า บันทึกด้วยอักษรธรรมโบราณด้วยภาษาอีสานสั้น ๆ ได้ใจความชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่าในคัมภีร์ไบลานนี้มีตำรับที่ใช้บำบัดอาการของโรคและวิธีการบำบัดโรค จำนวน 51 ตำรับ วิธีการปรุงยา 26 วิธี ส่วนมากเป็นตำรับยารักษากลุ่มอาการไข้ที่มีลักษณะผื่นต่างๆ 19 ตำรับ กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร 12 ตำรับ กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด 9 ตำรับ และกลุ่มโรคอื่นๆ 11 ตำรับ ในคัมภีร์ไบลาน มีเภสัชวัตถุ 202 ชนิด แบ่งเป็นพืชวัตถุ 186 ชนิด ธาตุวัตถุ 9 ชนิด และสัตว์วัตถุ 7 ชนิด และมีการตั้งคายบูชาครู การใช้คาถาในรักษาผู้ป่วยร่วมด้วย โดยสรุป คัมภีร์ไบลานอีสานแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษาผู้ป่วยเป็นการดูแลแบบองค์รวม ทั้งทางด้านกายและทางจิตใจ และสามารถนำไปใช้ต่อยอดองค์ความรู้และถ่ายทอดให้แก่บัณฑิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ใช้ดูแลสุขภาพในเบื้องต้นได้ และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้านไม่ให้สูญหายต่อไป

คำสำคัญ: ปริวรรต, คัมภีร์ไบลานอีสาน, ตำรับยา

Transliterations of Herbal Medicine Recipes Appeared in Isarn Palm Leaf scripture: A Case Study of the 2nd Chapter Palm Leaf of Folk Healer Pim Kaewwiset

Piyaporn Sansila,^{1*} and Porakod Jitammart²

¹Medicine Research Unit. Faculty of Medicine Mahasarakham University

²Na Ao Health Promoting Hospital Mueang District Loei Province

*Corresponding Author E-mail: piyaporn.a@msu.ac.th

Abstract

This study aimed to: 1) investigate the local wisdom of folk healer in healthcare appeared in *Isan* palm leaf scriptures, 2) transliterate the *Isan* palm leaf scriptures into modern Thai alphabet and 3) classify herbal medicine recipes appeared on the *Isan* palm leaf scriptures. This was a qualitative research study. The transliteration of the palm leaf scriptures of Folk Healer Pim Kaewwiset was assessed by the *Isan* ancient dialect specialists. The study scriptures had 17 palm leaves containing 34 pages and they were written briefly and clearly in *Isan* dialect.

The findings revealed that the study palm leaf scriptures contained 51 recipes for healing of ailments and 26 methods for compounding medicine. Most of them were healing recipes which included 19 recipes for fever with different types of skin eruptions, 12 recipes for digestive system, 9 recipes for blood circulation system, and 11 recipes for other remedies. The palm leaf scriptures were composed of 202 herbal drug ingredients, comprising 186 herbal plant matters, 9 mineral matters, and 7 animal matters. There were also descriptions of teacher worship and magical power praying for healing. In conclusion, the *Isan* palm leaf scriptures showed the local wisdom of *Isan* folk healers in patient remedy using holistic care for both physical and psychological health. Results from this study were also useful for further knowledge development, and for dissemination to students and general population for basic health care, as well as for preservation of local wisdom of folk healers.

Keywords: Transliteration, *Isan* Palm Leaf Scriptures, herbal medicine recipes

บทนำ

คัมภีร์ยาโบราณอีสานส่วนใหญ่ถูกบันทึกเป็นภาษาไทยถิ่นอีสานด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยจึงไม่สามารถเอื้อคุณประโยชน์ให้สังคมได้ดีเช่นแต่ก่อน เนื่องจากมีผู้ที่สามารถอ่านอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยได้น้อยลง⁽¹⁾ แต่ประชาชนยังมีความศรัทธาในคัมภีร์โบราณอยู่มากได้ถูกละทิ้งมีการใช้ประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมยังคงมีการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน หากอยู่ในวงแคบ ๆ เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันให้การบริการการรักษาทางแพทย์แผนปัจจุบันเป็นการรักษาที่ทันสมัยแต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก แม้รัฐบาลจะมีสวัสดิการการรักษาพยาบาลให้แต่ก็ไม่ครอบคลุมคนทั้งประเทศทำให้ผู้ที่ซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์ และผู้ป่วยบางรายที่หมดหวัง จากการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันได้กลับไปดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมด้วยการกลับมาศึกษาทดลองและเรียนรู้ตลอดจนเลือกใช้บริการจากหมอชาวบ้านการรักษาผู้ป่วยโดยใช้ความรู้จากตำรายาและ ตำรา-สมุนไพรดั้งเดิม โดยมีนักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้านและพระสงฆ์ส่วนหนึ่งได้รวบรวมองค์ความรู้เหล่านั้นไว้ในคัมภีร์ยาโบราณอีสานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชื่อยา ชื่อสมุนไพร วิธีการเก็บสมุนไพรและปรุงยาตลอดจนขั้นตอนการป้องกันบำบัดรักษาโรคนั้น⁽²⁾

การใส่ใจดูแลสุขภาพของคนไทยด้วยวิถีพื้นบ้านในปัจจุบันยังได้รับการสนใจและการยอมรับ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของคัมภีร์ยาโบราณซึ่งเป็นภูมิปัญญาบุคคลในอดีตได้ศึกษาค้นคว้าทดลองบันทึกเป็นองค์ความรู้ที่ล้ำค่ามานับร้อยปีด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อยยากที่คนไทยในปัจจุบันจะเข้าใจ ดังนั้นการปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณจากภาษาโบราณให้เป็นภาษาไทยกลาง นอกจากจะทำให้คนไทยอ่านเข้าใจได้ง่ายแล้วยังสามารถสืบค้น ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพของคนในอดีตว่า ปราชญ์ชาวบ้านได้มีการบันทึกองค์ความรู้ วิธีคิด วิธีปฏิบัติในการป้องกัน บำบัด รักษาโรคใดไว้บ้าง ตำรายา และยังมีการใช้พิธีกรรม การบริกรรมคาถา ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ตามวิถีของชุมชนนั้นๆ ผู้วิจัยได้รับอนุญาต จากนางสาวปรกข จิตติอำมตย์ แพทย์แผนไทยประยุกต์ เป็นทายาทของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ (คุณทวดปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เป็นหมอพื้นบ้านและแพทย์แผนโบราณประจำตำบลรัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย เป็นเจ้าของคัมภีร์ยาโบราณและได้มอบให้นางสาวปรกข จิตติอำมตย์เป็นผู้เก็บรักษาไว้ เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาด้านการรักษาผู้ป่วยในสมัยก่อนสูญหายไป ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับตำรายาในคัมภีร์ยาโบราณไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณของพ่อหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ภาพที่ 1 จากภาษาโบราณให้เป็นการปริวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น นอกจากจะทำให้คนไทยอีสานอ่านเข้าใจได้ง่ายแล้วยังสามารถสืบค้นภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพของคนในอดีต ซึ่งได้บันทึกองค์ความรู้ วิธีคิด วิธีปฏิบัติในการป้องกัน บำบัด รักษาโรค ตำรายาที่ใช้ ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลสุขภาพดังกล่าว ผู้วิจัยจะได้เผยแพร่ในส่วนที่ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่ได้ ในทางสื่อต่าง ๆ และรวบรวมเป็นตำราเพื่อใช้ในการสอนในรายวิชาตำรายาในเอกสารโบราณของหลักสูตรแพทย์แผนไทยประยุกต์บัณฑิต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณ
2. เพื่อปริวรรตคัมภีร์ยาโบราณให้เป็นอักษรไทยปัจจุบัน
3. จำแนกตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ยาโบราณอีสาน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการปริวรรตและวิเคราะห์ตำรับยาที่ปรากฏในเอกสารโบราณของพ่อหมอพิมพ์ แก้ววิเศษ ผู้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบำบัดโรค คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดเนื้อหา ดังนี้

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วยและกระบวนการรักษาเยียวยาโดยใช้ตำรับยาและอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โบราณของพ่อหมอพิมพ์ แก้ววิเศษ

ขอบเขตด้านประชากร

คัมภีร์โบราณของพ่อหมอพิมพ์ แก้ววิเศษ ที่ตรงตามเนื้อหาที่มีจำนวนทั้ง 25 ผูก ภาพที่ 1 คัดเลือกผู้ที่สมบูรณ์ที่สุดโดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกคัมภีร์โบราณดังนี้

1. เอกสารโบราณที่พบไม่ฉีกขาดหรือแตกหัก
2. อักษรที่จารในเอกสารโบราณชัดเจนไม่ขาดหายจนไม่สามารถปริวรรตได้
3. เอกสารโบราณที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเจ็บป่วยและกระบวนการเยียวยารักษา
4. ความเจ็บป่วยในเอกสารโบราณมีความหลากหลาย

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) สํารวจค้นหา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งคือ 1 กุมภาพันธ์ 2562 ถึง 30 กันยายน 2564 โดยทำการศึกษาตำรับยาที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ที่มีการบันทึก (จาร) ไว้เป็นอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แล้วนำมาถอดความเป็นการปริวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจง่ายต่อการศึกษา โดยมีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. การคัดเลือกคัมภีร์โบราณเพื่อการปริวรรต

1.1 ขั้นตอนการสำรวจ คัดเลือกคัมภีร์โบราณที่มีความสมบูรณ์ที่สุดจำนวน 1 ผูก ที่มีเนื้อหาที่จารเกี่ยวกับการใช้ตำรับยาสมุนไพรในการรักษาโรค มีเนื้อหาเกี่ยวกับการความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาโรค การดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนในอดีต ภาพที่ 2

1.2 ขั้นตอนการส่งคัมภีร์โบราณให้เจ้าหน้าที่กลุ่มงานการอนุรักษ์เอกสารโบราณสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำความสะอาดคัมภีร์โบราณและถ่ายบันทึกดิจิทัลคัมภีร์โบราณ

1.3 นำคัมภีร์โบราณจากการถ่ายดิจิทัลให้เจ้าหน้าที่การอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามถ่ายเป็นเอกสารสำเนา

2. การปริวรรตโบราณคัมภีร์โบราณ

2.1 การเลือกผู้ปริวรรต

- 2.1.1 ต้องมีความเชี่ยวชาญด้านอักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน
- 2.1.2 สามารถอ่านและเขียนอักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสานได้
- 2.1.3 มีประสบการณ์การปริวรรตเอกสารโบราณโบราณ อย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป
- 2.1.4 มีประสบการณ์การปริวรรตเอกสารโบราณ อย่างน้อย 10 ผูกขึ้นไป

2.2 ปริวรรตคัมภีร์โบราณจากอักษรธรรมอีสานเป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยพระอาจารย์อดุล อัครธัมโม เจ้าอาวาสวัดป่าตองเมือง อำเภอธวัชชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณอีสาน

2.3 ครั้งที่ 1 ปรีวรรตตามตัวอักษรตัวต่อตัว โดยจะปรีวรรตตามรูปอักษรที่ปรากฏ ไม่คำนึงถึงเสียงอ่านและไม่มีวรรณยุกต์

2.4 ครั้งที่ 2 ปรีวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น โดยเรียบเรียงสระ วรรณยุกต์ด้วยอักษรไทยปัจจุบันที่คล้ายคลึงกับเสียงภาษาถิ่นที่เข้าใจง่าย

2.5 ตรวจสอบความถูกต้องของการปรีวรรตโดยผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรธรรมอีสาน

3. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

3.1 รวบรวมตำรายาที่ได้จากการปรีวรรต สรุปข้อมูลตำรายา ชื่อโรค วิธีการปรุงยา ข้อมูลอื่น ๆ ที่ปรากฏในใบลาน เช่น ข้อห้ามในการรักษา การใช้พิธีกรรมประกอบการรักษา การตั้งคายบูชาครู คาถาประกอบการปรุงยารักษาโรค เป็นต้น

3.2 จำแนกตำรายาสมุนไพรจากตำรายาที่ได้จากการปรีวรรต โดย แพทย์แผนไทยประยุกต์ (ผู้วิจัย) หมอพื้นบ้าน (ทายาทของพ่อหมอพิมพ์ แก้ววิเศษ)

3.3 ชื่อโรคและตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในในคัมภีร์ใบลาน เพื่อจัดหมวดหมู่ของกลุ่มอาการโรค ตำรายาสมุนไพร วิธีการปรุงยา การตั้งคายบูชาครู พิธีกรรม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ การใช้คาถาร่วมกับการรักษาโรค

3.4 จำแนกชนิดของเภสัชวัตถุ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ

3.5 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงภาษา วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นที่ค้นหา (Topic) แล้วอธิบายความ

3.6 ตรวจสอบข้อมูลด้วยการตรวจสอบการปรีวรรตเอกสารและการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านในพื้นที่อำเภอรัตนบุรี เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลตำรายาสมุนไพร เช่น การเรียกชื่อสมุนไพรท้องถิ่น

4. สถานที่ดำเนินงานวิจัย

4.1 สาขาวิชาแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4.2 วัดป่าดงเมือง อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.3 หมู่บ้านหนองแก้ว ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

5. ระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย

ในการปรีวรรต และวิเคราะห์ตำรายาที่ปรากฏในเอกสารใบลานของ พ่อหมอพิมพ์ แก้ววิเศษคณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2562 ถึง 30 กันยายน 2564

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยการปรีวรรตตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสาน กรณีศึกษาคัมภีร์ใบลานหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผู้คนที่ 2 พบข้อมูลดังต่อไปนี้

การปรีวรรตคัมภีร์ใบลานให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยใช้วิธีการถ่ายถอด 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ปรีวรรตตามตัวอักษรตัวต่อตัว โดยจะปรีวรรตตามรูปอักษรที่ปรากฏไม่คำนึงถึงเสียงอ่านและไม่มีวรรณยุกต์

ครั้งที่ 2 ปรีวรรตตามเสียงภาษาท้องถิ่น โดยเรียบเรียงสระ วรรณยุกต์ด้วยอักษรไทยปัจจุบันที่ คล้ายคลึงกับภาษาถิ่น ดังตัวอย่าง ภาพที่ 3

ครั้งที่ 1

ยาไซ ยาทั้งมวลฝูงนี้แซ่น้ำอาบ หาย ฯ ไช้สันนิบาตทั้งมวลแล ฯ ผีวาไชปวดหัว ถือนันทั้งมวล
ปวด ไหเอน้ำแน ผักหวานบาน กานตง หวายในหมากชะมอด ยานาง เปี้ยผู้หวย 1 ยาฝูงนี้ฝนแล
ยาแก ตัดปึงเหลื่อม สวากินแล ฯ ชะมับ 1 หวยหมากชะมอด หวยในหมากเขาชูนัน ฝูง
เปน นีฝนแลเอาชีไก่อดำเผาไฟ มาแซ่น้ำตัดกินดีแล ฯ ปาก 1 เอาทองบาน ชะเอม ถาง
หา ปาน้ำเตาปวด 1 ฝูงนี้ ฝนกินดีแล ฯ ปาก 1 เอาฮากปานมาทับให้ปึงแห้ง แลแล้วแซ่น้ำกิน

ครั้งที่ 2

ยาไซ ยาทั้งมวลฝูงนี้แซ่น้ำอาบ หาย ฯ ไช้สันนิบาตทั้งมวลแล ฯ ผีวาไชปวดหัว ถือนันทั้งมวล
ปวด ให้เอน้ำแน ผักหวานบาน กานตง หวายในหมากชะมอด ยานาง เปี้ยผู้หวย 1 ยาฝูงนี้ฝนแล
ยาแก ตัดปึงเหลื่อม สวากินแล ฯ ชะมับ 1 หวยหมากชะมอด หวยในหมากเขาชูนัน ฝูง
เปน นีฝนแลเอาชีไก่อดำเผาไฟ มาแซ่น้ำตัดกินดีแล ฯ ปาก 1 เอาทองบาน ชะเอม ถาง
หา ปาน้ำเตาปวด 1 ฝูงนี้ ฝนกินดีแล ฯ ปาก 1 เอาฮากปานมาทับให้ปึงแห้ง แลแล้วแซ่น้ำกิน

สรุปจากการปรีวรรตคัมภีร์ใบลานพ่อบุญพิมพ์ แก้ววิเศษจำนวน 17 ลาน 34 หน้า พบว่า กล่าวถึงตำรับ ยารักษาอาการของโรคและวิธีการรักษาโรคจำนวน 51 ตำรับ วิธีการปรุงยา 26 วิธี พบเภสัชวัตถุ 202 ชนิด แบ่งเป็น พืชวัตถุ (พืชที่ใช้เป็นยา) 186 ชนิด สัตว์วัตถุ (ส่วนประกอบของสัตว์ที่ใช้เป็นยา) 7 ชนิด ธาตุวัตถุ (แร่ธาตุที่ใช้เป็นยา) 9 ชนิด และยังมีกรตั้งคายบูชาครูในการรักษา การใช้พิธีกรรมและคาถาประกอบกับการรักษาสรุปให้เห็นดังนี้

1. โรคหรืออาการเจ็บป่วยและตำรับที่พบในคัมภีร์ใบลาน

โรคหรืออาการเจ็บป่วยที่รักษาอาการเจ็บป่วยที่ปรากฏในในตำรายา จากคัมภีร์ ใบลาน แบ่งกลุ่มโรคและอาการตามระบบดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ กลุ่มโรคระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ โรคห่า (ท้องเสีย) โรคห่าเล็กน้อย (ท้องเสียในเด็ก) ชะเอิก (สะอึก) ท้องเค็งกลมเสียก็ดี (ท้องบวมและมีลมในท้อง) ท้องหมักหมัน (ท้องอืด) ชะดวง (ริสสิดวง) เสียบึง (ท้องอืด) ยาชู่ท้อง (ยาบำรุงท้อง) ยาสุท้อง (ยาระบาย) ป่วยท้อง (ปวดท้อง) ยา ชีฮาก ฯ (ยาแก้ท้องเสีย)

1.2 กลุ่มอาการไข้ มีผื่น ได้แก่ ไข้ปวดศีรษะ ไข้สันนิบาต (ไข้ที่มีอาการรุนแรง) ไข้ฟกทั้งคิง (ไข้ แล้วมีอาการบวมทั้งตัว) ไข้ผื่นเข้า (ไข้และมีอาการแพ้) ไข้ผื่นเข้าเจ้าสุนบู้จักคิง (ไข้และมีอาการกระสับกระส่าย) ไข้ ผอมเหลือง (ไข้และมีอาการผอมเหลือง ออกดำ (ไข้และมีลักษณะผื่นสีดำ) ออกเมือก (ไข้และมีลักษณะผื่นสีขาวขุ่น) ยาห้ามไข้ (ยาลดไข้) ไข้หมากไม้ทั้งมวล (ไข้และมีลักษณะผื่นขึ้นตามร่างกาย) ยอมตุม (ลักษณะผื่นที่เม็ดเล็ก ๆ) ออก จงอาจ (ไข้และมีลักษณะผื่นเหมือนลายงูจงอาง) ออกเห่าหลวง (ไข้และมีลักษณะผื่นเหมือนลายงูจงอาง) ออกแงน (อาการชัก) ยาแก้พิษหมากไม้ (รักษาอาการไข้) เหือดจม (ไข้ไม่เห็นผื่น) เหือดฮาก (ไข้ออกผื่นและมีอาการอาเจียน) เหือดจ้าวจม (ไข้ที่ลักษณะหลบอยู่ใต้ผิวหนังทำให้มองไม่เห็น)

1.3 กลุ่มอาการอักเสบ ได้แก่ ผี ผีหัวขั่ว (ลักษณะผีที่ลักษณะหัวผิอยู่ในผิวหนัง) ผก (บวม) ยา ฆ่าผี (ยารักษาผี) ผีออก (ลักษณะผีที่ลักษณะหัวผิอยู่นอกผิวหนัง)

1.4 กลุ่มโรคระบบไหลเวียนเลือด ได้แก่ ลมหมุน (อาการเวียน)

1.5 กลุ่มโรคสตรี มุคชะกิด (มุคกิดหรือตกขาว)

1.6 กลุ่มแมลงสัตว์กัดต่อย ได้แก่ งูตอด (งูกัด)

1.7 กลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ ฟกตืน (เท้าบวม) เป็นพยาธิ (อาการผอม) ยาผีเข้า (ยาแก้ไข้สูง) เมื่อย เหลือง (อาการตัวเหลือง) ทกทืน (ปาก มือ และขากระดูก) เป็นบ้า ดิดพิด (เอาพิษออก) ตาส่อน (โรคตาชนิดหนึ่ง อาจเป็นต่อลำไย ต้อเนื้อ) ปากบ่ออก (เป็นไข้พูดไม่ได้) แม่กำเนิด (แม่ช้างประจำตัวเด็ก)

ตัวอย่างตำรับยาผีหัวว่า หมายถึง อาการที่เป็นผีที่เกิดจากการอักเสบหัวฝีจะมีลักษณะหลบอยู่ใต้ผิวหนังไม่เห็นหัวฝีชัดเจน

ตัวยาประกอบด้วย เห็ดพยามาร มาฝนกิน กัถี ทากัถี เอาฮากพร้าว กินกัถี ทากัถี ภาค 1 เอา ฮากพร้าว ฝนทาตี เอาვნหมู 3 บาท ฮากดอกโหมมา (รากดอกโหมนา) 1 ฮากสัก (รากสัก) 3 บาท ฮากน้ำแน่ (ราก รางจืด) 3 บาท ยาทั้งหมดมวลฟุ้งนี้ท้องไค้ (ท้องบวม) ก็ลมเสีย (อาการจุกเสียด) กัถี เอาหัวกอย 3 ฟาน พรัก 3 หน่วย ฝนกิน ทากัถี

2. วิธีการปรุงยาที่พบในคัมภีร์ใบลาน

วิธีปรุงยาพบที่ปรากฏในตำรายาจากคัมภีร์ใบลานมีจำนวน 26 วิธีดังนี้ 1. แขน้ำอาบ 2. ฝนแล้วตัด บิงเหลื่อม (ดึงเหลื่อม) 3. เผาไฟแช่น้ำกิน 4. ทับปิ้งให้แห้ง 5. แขน้ำกิน 6. ฝนกิน 7. ต้มกิน 8. ตมน้ำอาบ 9. ตำแช่น้ำกิน 10. ตำแช่น้ำ กองเอาให้กิน 11. ฝนใส่น้ำกิน 12. เผาไฟชวดน้ำ 13. อุ่นโพิะ (อุ่นแล้วมาแปะ) 14. ชูมน้ำมันงา (ทาด้วยน้ำมันงา) มั่นยาง เผาสม (เผาแล้วเอามารม) 15. ตำเอาน้ำมันเป็นน้ำจึงเผาเหล็กชวดน้ำให้กิน 16. ยา หมปากหม้อ (เอายาวางไว้บนหม้อ) 17. ต้มเคี้ยว 18. ฝนทา 19. ต้มเอาน้ำส้ม 20. ต้มสม (ต้มแล้วเอามารม) 21. เผา แขน้ำ 22. บดค้อนน้ำยาทาหัว (บดแล้วค้อนเอาน้ำยามาทาบริเวณศีรษะ) 23. ปั้นเป็นลูกกลอน 24. ตำให้แหลกห่อ แพรจุ่มน้ำกิน 25. ทำเป็นเถาแช่น้ำกิน 26. ใช้ดองเหล้า

3. การจำแนกเภสัชวัตถุที่พบในคัมภีร์ใบลาน

การจำแนกเภสัชวัตถุในตำรับยาที่พบในตำรายาจากคัมภีร์ใบลาน โดยแบ่งรายละเอียดตามหลักเภสัช กรรมแผนไทย คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และแร่ธาตุดังนี้

3.1. พืชวัตถุพบจำนวน 186 ชนิด ตัวอย่าง เช่น น้ำแน่ (เถารางจืด) ผักหวานบ้าน ก้านตง (ผักคัน จ่อง) หมากชะมอ (ลูกสมไทย) ยานาง (เถาหญ้านาง) ทองบ้าน (ต้นทองพันชั่ง) ชะเอมก้างป่า (ต้นก้างปลาเครือ) น้ำเต้าปวก (ขั้วน้ำเต้า) ฮากปาน (รากต้นขนุนปาน) ใบหนาด ใบผีเสื้อ ปูฮา (ใบเสนียด) ว่านไฟ (โพล) เคือเขาหอ (เถาบระเพ็ด) ฮากกาบ (รากต้นอังกาบ) พุดซ้อน ชิง กระเทียม ว่านเคือเขามวก (ต้นข้างงาเดียว) รากเคือทาน (ราก ต้นทานตะวัน) ข้าวเจ้า หมายชัก (มะคำดีควาย) เป็นต้น

3.2. สัตว์วัตถุจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ งาช้าง แมลงวัน ยุงใบลาน (นกยูงชนิดหนึ่ง) ดิงเหลื่อม ทางยุง (หางนกยูง) คราบแมงมุม เขาควยอ่อน

3.3. ธาตุวัตถุจำนวน 9 ชนิด ได้แก่ เปี้ยผู้หวย (หอยเปี้ยตัวผู้) เกลือก้อน เหล็กซี (เหล็กสำหรับเจาะ) นมผา หินขาว ปลายหอก ดาบจ้าว พล้า มีดขนาดใหญ่

4. ความเชื่อด้านไสยศาสตร์

คัมภีร์ใบลานนอกจากพบอาการโรค และตำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคแล้วยังมีความเชื่อทางไสย ศาสตร์ เชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติที่ส่งผลต่อการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้นการรักษาจะต้องทำการ รักษาทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย จึงมีการใช้พิธีกรรมต่างๆ ร่วมกับการใช้ยาในการรักษาโรค เช่น การตั้งคาย บูชาครู ก่อนการรักษาอาการเจ็บป่วยเพื่อเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วยที่มารับการรักษา

ตัวอย่างเช่น

ยาออกดำ ออกเมือก ชุมแสง ว่านซีให้กินดี ๆ ฝั้วออกสุกให้เอาให้เอาฮากคางเหนือ ฝนยาออก กินดีแล ฯ ยาชะดวงกัน เอาใบส้มป่อย ตำใส่พังคากินดี ภาค 1 เอาผักชะมาชูดใส่น้ำหม้อดำนี้ ยาพังคาคัดขนอย กินดี ภาค 1 เอาฮากซีกาหลวง ฮากว่านพญา ผักชะ อ้อยดำ เอาทอ ยาชะกันต้มเคี้ยว 3 บวย เอา 1 ใส่ฟันกำเดียวตาเว้นออกยูมา กำตาเว้นตก ให้ตั้งคายบูชาแล้วจึงให้กินดวงดีแล ฯ ให้บูชาแพรวา ค่ำมาก หมากหัว เกือก้อน เงินบาท ฝั้วพ่อชาย เป็นให้ใส่เคื่องพ่อชาย ภาพที่ 4

5. ความเชื่อเรื่องการใช้คาถาประกอบการรักษา

คัมภีร์ใบลาน นอกจากพบอาการโรค และตำรับยาสมุนไพรที่รักษาด้วย แล้วยังการใช้คาถาในการรักษาโรคด้วยมีการใช้คาถา ตัวอย่างเช่น ภาพที่ 5

ยา เอาเลือดคน เลือดหมา เลือดแมวตำ 3 ยา 1 ตัดกินดีแล ฯ กินอาหารพิษให้เอา ยานาง ดีด เปลือกแพน ฮากดอกซ้อน ฝนกินดีแล ฯ ออกหมากไม้อันใดก็ดี ฯ ยาดีด เอาตัวไม้ไผ่ พืด ไม้ฮวก ตัวอ้อยดำ ไม้ช่างไฟ ใบดอกซ้อน มือหมากน้ำ 3 เส้น ข้าวจ้าว ถั่วชะแตก ตำดอมกัน กินดีแล เป็นพยาธินันใดก็ดี คางกะด้าง เสีย ยาเอาฮากหมากเชือบ้า หน่วยในหมาก บ้า ฝนใส่น้ำให้หมอนึ่ง สบคาถา สะ หะ วะ สะ หัด สะ นะ สำ ปะทาย ตะยะ สุ ทำ มา สะ หิ ตายะ ภาพที่ 6

ตาสอน วันตุ สบ 7 คาบ ยา ๓ ยาตาแดง เอาหมี่ ส้ม ผักบุง ใบขามตำดอมกัน สบคาถาว่า โอมสะละ พะจะชู สหาย ยะ 7 คาบใส่น้ำและใส่ตาดี ฯ ยาตาสอน ตาฟาง ตาฮอง เอาไก่ดำเผาไหม้บดสี 28 ยายอน แซดอมกันและใส่ดีแล ฯ ปากบ่อกเอาหญ้าไซเขียวกำ 1 หญ้าไซด่อนกำ 1 หิน

ปากบ่ ขาว 3 ก้อน ฝ้ายดำเกี้ยวมือ 9 ฮอบ แซ่แล้วเผาสบเสียมขาด 9 ที่กินดี ฯ ภาค 1 เอาใบปี ออก เหมื่อย ย่องใส่น้ำกินดี ฯ ยากางเอาปึงเหลื่อม กับ ชะเอนเทศ ฝนกินดี ฯ ภาค 1 เอาเปลือกปอหู

อภิปรายผล

1. การปริวรรตการเขียนสะกดคำมีหลายคำที่เขียนตามเสียงภาษาท้องถิ่นไม่ตรงกับเสียงภาษากลาง เช่น คำจารึก คำถ่ายทอด แม่ยิง คือคำว่า แม่ยิง/แม่ยิง/แม่หญิง/ผู้หญิง ในภาษากลาง ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจภาษา และความหมายของคำที่ผู้ปริวรรตได้ปริวรรตและต้องเข้าใจมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาถิ่นอีสานมากพอสมควร จึงจะเข้าใจความหมายของคำที่ได้จากการปริวรรต

2. การเรียกชื่อโรคมีการเรียกชื่อตามอาการแสดงออก เรียกตามโรคที่เกิดตามอวัยวะต่างๆ ได้แก่ ไข้ปวดหัว ไข้ฝก (ไข้และมีอาการบวม) ไข้สะอึก (ไข้และอาการสะอึก) ลมฮาก (อาเจียน) มุดชะกิด (ปวดปัสสาวะ กลั้นปัสสาวะไม่ได้) ลมหมุน (วิงเวียน) คะยือ (หิดหอบ) แซ่ว่มั่น (ปวดฟัน ฟันไม่แข็งแรง เหงือกอักเสบ) ลงทอ (ถ่ายอุจจาระบ่อย มีมูกเลือด) ลมก้อน (จุกเสียดเนื่องจากมีลมในกระเพาะอาหาร หรือลำไส้เล็ก) โทก (กรดไหลย้อน) ไข้สาละบาด (อาการวิเวียน ปวดศีรษะ) ท้องหมักหม่น(ท้องผูก) ป่วยท้อง(ไม่สบายท้อง) ชะดวงกัน(ริดสีดวง) ขี้บ่อก (ท้องผูก) ท้องขี้ (ท้องเดิน) สุทอ (ท้องเสีย) เสียบยั้ง (อาหารไม่ย่อย) เจ็บเสียบ (แน่นท้อง) ชะเอิก (ชะอึก) ซึ่งการเรียกจะสอดคล้องการปริวรรตตำราสมุนไพรที่ปรากฏอยู่เอกสารใบลานของหมอปันบ้านอีสาน⁽⁴⁾

3. การเรียกชื่อตามลักษณะที่แสดงออกทางผิวหนัง ได้แก่ ออกทำทาน (ออกลายเหมือนงูสามเหลี่ยม ปล้องดำสลับปล้องเหลือง) ออกดำ (หัดสีดำ) ออกแดง (หัดสีแดง) ออกเท่าหลวง (ออกลายเหมือนงูเห่า) ออกเตา

ออกเหือด (ตุ่มเล็ก ๆ เกิดขึ้นมาจากกระดูกเส้นเอ็น กล้ามเนื้อ ฟังผิด หรือจากหัวใจ) เหือดจม เหือดไม่ออกจมอยู่ข้างใน ออกตุ่มสีปานเมื่อถูกของแสงแล้วหลบใน มีไข้ ทกทิน (ปาก มือ และขากระดูก) ออกเข้าห่อแดง (หัดสีแดง)⁽⁴⁾ ออกแฉก (อาการชัก) ซึ่งลักษณะการเรียกชื่อโรคที่แสดงออกทางผิวหนัง ยังสอดคล้องการเรียกชื่อโรคตามคัมภีร์ตักศิลาในตำราแพทย์สงเคราะห์ ออกแฉก (ไข้คุด ไข้แฉก) ออกเหือด (ไข้ออกเหือด) ออกแดง (ไข้แดง) ออกดำ (ไข้ดำ)⁽³⁾

4. โรคและอาการที่เกี่ยวข้องการทางไสยศาสตร์ ความเชื่อ ที่มีผลต่อการรักษา ได้แก่ ไข้ผีเข้าเจ้าสุนบู่สว่าง บ่ออุ้งคิง (อาการแพ้ ไม่รู้สึกตัว) เป็นบ้า (ไม่มีสติ) ไข้ผีเข้าอยู่มนบปาก ยาแก้ผีบอบ ผีกะ ซึ่งจะใช้คาถาในการรักษาด้วยซึ่งปรากฏอยู่ในใบลานหลายบท เช่น โอม อะโงกาภา พะวา เตหิระวิหะ วิชวิละโสฬส โยโยโสทุโข หุเลสะหะ ให้สูตรฮ้อยเอ็ดคาบแล้วจึงสูตรว่า โอมสา ลวด กุจกกวาดผีไป กุจกใส่ผีแล่นให้พ้นแคว้นแดนกู กุจกแมนตาต่อ แมนชวาน

5. การเรียกชื่อสมุนไพรตามหลักเภสัชกรรมไทย

5.1 หมวดพืชวัตถุ สมุนไพรในท้องถิ่น เช่น ชาชู (ชิงชี) นำแน่ (เถารางจืด) เขาฮอ (บอระเพ็ด) หมากสมอ (ลูกสมอ) ก้านตง (ผักคันจ้อง) หมากบ้า (มะเขือบ้า/ลำโพง) น้ำเกี้ยง (ยางรัก) ผีเสื้อ (คนทีสอ) หมากบก (กระบก) หมากนาว (มะนาว) หมากแข้ง (มะเขือพวง) หมากเขือบ้า (ลำโพง)⁽⁵⁾

5.2 หมวดสัตว์วัตถุ อวัยวะของสัตว์ ตี มูล หรือรังของสัตว์ เช่น แมงวัน (แมลงวัน) บึงูเหลื่อม (ตึงูเหลื่อม) ขี้ไก่ดำ งาช้าง เขาควาย เขาควายดอน (เขาควายเผือก) คราบแมงมุม หางยูง (หางนกยูงทอง)⁽⁴⁾

5.3 หมวดธาตุวัตถุแร่ธาตุสมุนไพร เช่น เปี้ย (เงิน) เกือ (เกลือ) คลิกา (เม็ดกรวดที่อยู่ในกระเพาะสัตว์บดเอื้อง) หอก ดาบ เหล็กซี (เหล็กสำหรับเจาะ) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์ยาใช้หมากไม้ ภาคอีสาน⁽⁴⁾

6. รูปแบบการเตรียมยา มีรูปแบบต่าง ๆ พบว่าเป็นกรรมวิธีที่สามารถทำรับประทานได้สะดวก เช่น การต้ม การดองการฝนการแช่ การตำ ปั้นเป็นยาลูกกลอน เผา สอดคล้องกับหลักในการปรุงแผนโบราณในตำราเภสัชกรรมไทย⁽⁵⁾ ที่ได้มีการระบุวิธีการปรุงยาแผนโบราณไว้เหมือนกับที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานที่ได้ปริวรรต

7. การตั้งคยาบูชาและคาถารักษาโรค หมอพื้นบ้านจะต้องไม่เรียกค่ารักษาจากผู้มารับการรักษาด้วย หรือจะไม่เรียกแพงเกินไป เช่น คายเงิน 1 บาท นอกจากจะเป็นเงินทองแล้ว ยังมีอย่างอื่น เช่น ผ้าแพร อาหาร ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น เพราะมีความเชื่อว่าโดยปกติคนป่วยมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจจากการเจ็บป่วยอยู่แล้ว การเรียกเก็บค่ารักษาพยาบาลที่สูงเกินไปจะเป็นการซ้ำเติมความทุกข์และความลำบากให้แก่ผู้ป่วยและญาติมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในคัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ จะมีการระบุเงินค่ารักษาเอาไว้เพียงเล็กน้อย ส่วนคนไข้รายใดมีความประสงค์จะจ่ายค่ารักษาให้มากกว่านี้ได้รับได้ตามกำลังศรัทธาของคนไข้⁽⁶⁾

บทสรุป

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นปริวรรตอักษรไทยโบราณ ได้แก่ ภาษาไทยน้อย ภาษาธรรมอีสาน ซึ่งมีตำรับยาสมุนไพร กรรมวิธีการปรุงยา พิธีกรรม คาถาที่ปรากฏคัมภีร์ยาใบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจได้ง่ายขึ้น คัมภีร์ยาใบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอดีตที่จะดูแลสุขภาพของประชาชนแบบองค์รวม ซึ่งเป็นการดูแลคนไข้ทั้งทางด้านร่างกายและทางจิตใจ มีการใช้ยาสมุนไพร การบริการมคาถา มีการประกอบพิธีกรรมร่วมกับขบวนการรักษาในบางราย เพื่อเป็นการฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วยทั้งในด้านสภาวะจิตและสุขภาพกายได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยนี้ยัง

สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอดในเรื่องตำรับยาสมุนไพรและการรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานอีสานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ยังเป็นทางเลือกหนึ่งให้ประชาชนได้ใช้ในการรักษาสุขภาพของตนเองและครอบครัว และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางด้านการใช้ยาสมุนไพรไม่ให้สูญหายและยังคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยการปริวรรตคัมภีร์ไบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ในครั้งนี้ ได้รับอนุญาตจากทายาทให้เฉพาะทำการปริวรรตตำรายาจากคัมภีร์ไบลานให้เป็นภาษาไทยปัจจุบันที่อ่านเข้าใจง่ายเท่านั้น และอนุญาตให้เผยแพร่ตำรับยาได้ในบางตำรับที่จะใช้ประกอบการเรียนการสอนในหลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์บัณฑิต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นตำรับยาของครอบครัว และต้องการจดทะเบียนสิทธิบัตรตำรับยาของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ให้เรียบร้อยก่อน จึงจะอนุญาตเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมต่อไป จึงทำให้งานวิจัยนี้สามารถเผยแพร่ตำรับยาที่ปรากฏอยู่คัมภีร์ได้เฉพาะตำรับยาที่อนุญาตเท่านั้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์อุบล อัครธัมโม เจ้าอาวาสวัดป่าดงเมือง อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยความเคารพอย่างสูง ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณอีสาน ที่ได้กรุณาปริวรรตคัมภีร์ไบลานและตรวจสอบความถูกต้องทางด้านภาษาในตำรับยาในคัมภีร์ไบลานในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณครอบครัวนางสาวปรกขจิตต์อำมาตย์ และครอบครัว ที่อนุญาตให้นำคัมภีร์ไบลาน ของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ มาทำการปริวรรตขอขอบพระคุณหมอพร้อม ผลบุญ และหมอเอื้อน แก้ววิเศษ หมอพื้นบ้านที่อำเภอรัตนวาปี ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรท้องถิ่น ที่ได้ให้คำแนะนำในการจำแนกชนิดและสรรพคุณสมุนไพร สุดท้ายนี้ขอขอบคุณคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่สนับสนุนทุนวิจัยในครั้งนี้

ตาราง ภาพ และแผนภาพ

ภาพที่ 1 คัมภีร์ยาใบลานอีสานของ หมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ

ภาพที่ 2 คัมภีร์ใบลานของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผู้ก่ทำการปวีรรัตน

ภาพที่ 3 ลานที่ 1 หน้าที่ 1

ภาพที่ 4 ลานที่ 5 หน้าที่ 2

ภาพที่ 5 ลานที่ 13 หน้าที่ 1

ภาพที่ 6 ลานที่ 13 หน้าที่ 2

เอกสารอ้างอิง

1. ปรางทิพย์ สังข์จันทร์ และพงศ์ภัทร รุ่งโรจน์ชายนนท์. (2561). การศึกษาดำรับยาในกลุ่มอาการ ผิดปกติเกี่ยวกับการขับถ่ายอุจจาระและการขับถ่ายปัสสาวะจากเอกสารโบราณ:ตำรายา วัดท่ามวง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. (ปริญญานิพนธ์การแพทย์แผนไทยประยุกต์บัณฑิต) มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
2. คำนาง กาสนิท และคณะ. (2553). การสำรวจ ปรีวรตและวิเคราะห์ตำรายาพื้นบ้านอีสานจากเอกสารโบราณในเขตพื้นที่ตำบลโคกล่าม อำเภอดุสิตรัตนพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. (ปริญญานิพนธ์การแพทย์แผนไทยประยุกต์บัณฑิต) มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
3. มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม อายุรเวทวิทยาลัย(ชีวกโกมารภักจ). (2558). ตำราการแพทย์แผนไทยเดิม(แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์)ฉบับอนุรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
4. ทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์. (2549). คัมภีร์ยาใช้หมากไม้ภาคอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 1 ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาธรรม.
5. ลัดดาวัลย์ ครูปัญญามาตย์. (2559). ตำราเภสัชกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์.
6. กฤษฎา ศรีธรรมมา และคณะ. (2552). การสืบค้นภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านอีสานในคัมภีร์ยาโบราณ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 3(2), 13-20.

